

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

שם השיעור בין שבר לריפוי – משפחת יעקב המאוחדת במצרים

שם המרצה (כתובת דוא"ל) – ד"ר איילת סידלר Ayelet.seidler@biu.ac.il

א. יעקב ויוסף - תקשורת ראשונית "רב עוד" יוסף בְּנֵי חַי" (מה, כח)

1. **רשב"ם** (רבי שמואל בן מאיר, צפון צרפת, 1080 – 1160)
[ואני הצעיר שמעתי רב עוד יוסף בני חי, אתם אומרים עוד יוסף חי וכי הוא מושל, רב לי במה שהוא עדיין חי אפילו אינו מושל, אלכה ואראנו בטרם אמות וגוי:]

2. **אברבנאל** (דון יצחק אברבנאל 1437 – 1508 פורטוגל וספרד)
אמר יעקב רב עוד יוסף בני חי כלו' מה לי שיהיה אדון ומושל או שלא יהיה רב לי לדעת שהוא חי אלכה ואראנו ר"ל לא אלך שמה לראות את כבודו ואת גדלו ולא כדי שיכלכל אותי בשני הרעב כאשר אמרתם אבל אלכה ואראנו בלבד כי זהו חשקי וחפצי לא הכלכלה ולא דבר אחר אלא לראותו בלבד

3. **בראשית רבה** (וילנא) ויגש, צד
ג [מה, כה - כו] ... , וירא את העגלות, אותן עגלות ששלח פרעה לשאת אותו היתה עבודת כוכבים חקוקה עליהם, עמד יהודה ושרפן, למוד הוא השבט להיות שורף עבודת כוכבים.
ר' לוי בשם ר' יוחנן בר שאול: אמר להם - אם יאמין לכם הרי מוטב, ואם לאו אתם אומרים לו בשעה שפרשתי ממך לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק, הה"ד 'וירא את העגלות ותחי רוח...', ויאמר ישראל רב, רב כחו של יוסף בני שכמה צרות הגיעוהו ועדיין הוא עומד בצדק ...

4. **רא"ם** (רבי אליהו מזרחי 1435–1526, קושטא, טורקיה)
"כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים". כי מצד שהוא אדון, יש יכולת בידו לכלכל אותו ואת ביתו ואת כל אשר לו, ומצד שהוא בנו ויש לו חבת הבן לאב, יכלכלנו לא אותו לבדו אלא אותו וביתו וכל אשר לו מרוב חבתו בו. ... לפיכך הוצרך להודיעו בשהוא אדון והוא בנו.

5. להרחבה נוספת: **רבי משה אלשיך** (האלשיך הקדוש 1507/1506 – 1600 טורקיה – יוון - צפת) לפרשת ויגש

ב. יעקב ויוסף - תיאור רגעי המפגש "וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל-צַוְאָרְיוֹ וַיִּבְכֶּה עַל-צַוְאָרְיוֹ עוֹד" (מו, ט)

6. **רש"י** (רבי שלמה יצחקי, צפון צרפת 1040 – 1105)
ויבך על צואריו עוד - לשון הרבות בכיה וכן (איוב לד כג) ... אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל. אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו, ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע:

7. **גור אריה** - מהר"ל (מורינו הרב רבי יהודה ליווא בן בצלאל ?1522 - 1609)
...כאשר בא יעקב וראה את יוסף בנו מלך, בא בלבו אהבתו ויראתו של הקב"ה איך מדותיו הם טובות ושלימות, ומשלם שכר טוב ליראיו. וזהו מדת החסידים אשר יקרה להם טוב מתדבקים אל הקב"ה על הטובות והאמת שעשה עמהם. וזהו קריאת שמע שבו נזכר ייחוד מלכות שמים (דברים ו, ד) ואהבתו (שם שם ה). וראוי היה לקרות קריאת שמע כאשר בא אליו יוסף אחר הצער הגדול אשר היה לו בעבורו, ועתה ראה אותו מלך, היה אוהב את הקב"ה אשר עושה לו זה, וקבל מלכותו ואהבתו ויראתו, וזהו נכון למבין:

8. להרחבה: **מפגש יעקב יוסף הרב - נחמיה רענן**

9. **רשר"ה** (רבי שמשון רפאל הירש, גרמניה, 1808 – 1888)
ויבך על צואריו עוד – יוסף בכה, אך יעקב לא בכה. זמן רב קודם לכן חדל כבר יעקב מלבכות, אך יוסף עדיין בכה. הוא אף הוסיף לבכות כשיעקב דיבר עמו. פרטים קטנים אלה מראים את המצב האמיתי. במשך כל שנות היעדרותו של יוסף, חי יעקב חיים אחידים וקבועים חסרי חידוש וענין, כשהוא מבכה על יוסף. כל רגשותיו כלו באבל על יוסף. חיי יוסף, לעומת זאת, היו

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

עשירים במאורעות. עקב כך, לא היה לו פנאי לתת לבו עד כדי כך לצער הפרידה מאביו, הוא היה שקוע תדיר בהווה המיידית. רק עתה, כשנפל על צוארי אביו, חש את כל צער הפרידה, הוא חי מחדש את עשרים השנה שכבר עברו. יעקב כבר נעשה ישראל, אולם יוסף היה עדיין בוכה.

10. **רמב"ן** (רבי משה בן נחמן, צפון ספרד – ישראל, 1194 – 1270) וירא אליו – ... לשון רבינו שלמה.

ולא ידעתי טעם בוירא אליו, כי בידוע שנתראו כאשר נפל על צוארו. ועוד, כי איננו דרך כבוד שיפל יוסף על צוארי אביו, אבל שישתחוה לו או ינשק ידו, וכתוב: ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו וישתחו לאפיו (בראשית מ"ח:י"ב). והשעה הזו רְאָה יוֹתֵר להשתחוות לו. ...

והנכון בעיני: כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת מזוקן, או שבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו המצנפת כדרך מלכי מצרים, ולא היה ניכר לאביו, וגם אחיו לא הכירוהו. לפיכך הזכיר הכתוב, כי כאשר נתראה אל אביו, שהביט בו והכירו, נפל אביו על צואריו ובכה עליו עוד, כאשר יבכה עליו תמיד עד היום הזה כשלא ראהו. ואחר כך אמר לו: אמותה הפעם. ודבר ידוע הוא: מי דמעתו מצויה, אם האב הזקן המוצא את בנו חי לאחר היאוש והאבל, או הבן הבחור המולך. ואל תחוש בעבור אמרו, ויאמר ישראל, כי ממנו ידבר ויחזור ויזכיר שמו. וכן: ויקבוץ את כל אוכל שבע שנים וגוי' ויצבור יוסף וליוסף יולד שני בנים (בראשית מ"א:ח-ג), וכן במקומות רבים תמיד בתורה ובמקרא.

11. תורה שלמה בראשית מ"ו: כ"ט

[קעז] וירא אליו ויפל על צואריו, מפני מה נתקצרו שנותיו של יוסף מפני שלא ירד מעל המרכבה מפני אביו אלא אמר ויפל על צואריו מעל המרכבה. (ילקוט תימני כתי"י מעין גנים)

[קעז] ויפל על צואריו ויבך על צואריו עוד, העבר רצונך ורצון חבירך מפני רצון שמים, שכן מצינו ביעקב אבינו שלא נשק ליוסף בנו ואמאי לא נשיק ליה, סבר דילמא איידי דגלה אטעיניה נשי אגב שופריה, כדכתיב וירא אליו ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד, איהי בעי למינשקיה, ולא שבק ליה, דכתיב ויבך על צואריו עוד. [תרגום: ומדוע לא נשק לו, סבר שמא מכיוון שגלה הטעין? נשים בשל יופיו כדכתיב... הוא רצה לנשקו ולא הניח לו]... (מסכת כלה פ"י)

ג. יעקב ויוסף - מפגש שני (מתועד) כעבור 17 שנה "ועשית עמדי חסד ואמת" (מז, כט)

12. **בראשית רבה** (תיאודור-אלבק) כ"ו פרשה צו (פרשת ויחי)

ושכבתי עם אבתי וגוי' [ויאמר אנכי אעשה כדברך] אמר ר' יצחק העבד עשה כעבודתו וכן חורים עשה כחירותו, העבד עשה כעבודתו וישם העבד את ידו וגוי' (בראשית כד ט) וכן חורים עשה כחירותו ויאמר אנכי אעשה כדברך

13. **העמק דבר** (הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב מוולוז'ין, ליטא 1816 – באוגוסט 1893)

אנכי אעשה כדברך. מיאן יוסף להניח ידו תחת ירך יעקב, שלא היה לפי כבודו, על כן אמר לו אנכי. לפי ערכי די הבטחתי אשר אעשה כדברך: (לא) ויאמר השבעה לי. אחרי שאינך רוצה לעשות כריתות ברית בין אדם לחבירו: השבעה לי. בשבועה שבין אדם לשמים, אבל לא השביע הוא אותו כמו שעשה אברהם אבינו לעבדו, וכמבואר שם שאין האב יכול להשביע את בנו בעל כרחו:

14. **כלי יקר** (רבי שלמה אפרים מלונטשיץ, פראג, 1550 - 1619),

דבר אחר, שהיה יעקב רוצה לכסות השבועה מפני העומדים, כי אמר לו שים ירך תחת ירכי רצה לומר והשבע לי, אמר לו יוסף אנכי אעשה כדברך בלא שבועה כי נאמן אני בדיבורי, ויאמר השבעה לי היינו לי לבדי בסוד שלא ידע מזה שום אדם, כי חרפה היא לו ליוסף לומר שאביו לא היה מאמין לו והוצרך להשביעו, לכך נאמר וישבע לו לבדו:

דבר אחר, שמתחילה אמר לו שים נא ירך תחת ירכי, כי רצה להשביעו בנקיטת חפץ, ואמר לו אנכי אעשה כדברך בלא שבועה, וחשב יעקב כי היה חרה ליוסף שביקש להשביעו שבועה חמורה, ויאמר השבעה לי בלא נקיטת חפץ וישבע לו, ולכך לא נאמר כאן וישם ידו תחת ירך אביו, כדרך שנאמר באליעזר עבד אברהם

15. **פסיקתא זוטרתא** (מדרש לקח טוב) בראשית מז; בבלי מגילה טז ע"ב

(לא) ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה. השתחוה כלפי שכניה, שזיכהו לבן כזה: ד"א וישתחו ישראל על ראש המטה. לקיים מה שנא' הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה (שם לו ז), היינו דאמר אינשי תעלא בעדגיה סגיד ליה:

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

ד. יעקב ויוסף - מפגש אחרון "ויאמר מי־אֵלָה" (מח, ח)

16. רש"י

(ח) וירא ישראל את בני יוסף - בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו, לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים, ויהוא ובניו ממנשה: ויאמר מי אלה - מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה: (ט) בזה - [הראה לו] שטר אירוסין ושטר כתובה, ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקדש:

17. מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק מח (פרשת ויחי)

[ח] וירא ישראל את בני יוסף וגו'. ראה ורצה לברכן, נסתלקה ממנו שכינה, כשראה יעקב כך, היה סבור שפסולים הם, שאינן ראויים לברכה, לפי שנסתלקה ממנו שכינה, ואמר ליוסף מי אלה, כלומר כיצד נולדו אלו, ענה לו ואמר בני הם אשר נתן לי אלהים בזה, מלמד שהביאה לו אסנת כתובתה:

18. מלבי"ם (מאיר ג'יבוש בן יחיאל מִיֶּכֶל וַיִּזְרַח 1809 – 1879 האימפריה הרוסית פרוסיה ורומניה)

(ח - ט) וירא ישראל. מלבושי העברים היו משונים ממלבושי המצרים, ויוסף שהיה קרוב למלכות, וכן בניו היו לובשים כמלבושי שרי מצרים, ... וע"כ תמה יעקב ואמר מי אלה, ויאמר יוסף בני הם, והם צדיקים ויראי ה', ומה שאתה רואה אותם משונים ממלבושיהם מפני אשר נתן לי אלהים בזה, שנולדו בזה המקום והמקום והמצב מחייב זאת

19. דובר מישורים הרב נתנאל חיים פאפע, רוסיה ישראל 1833 – 1905) עמ' 420-412

והנה הרביתי המון הקושיות והדקדוקים בפרשה זו למען הכריח על ידי זה אמיתת מה שנראה לעניות דעתי לפרש בפרשה זו באופנים חדשים אשר לא שערם הראשונים, אף שלכאורה אינו מתקבל על הדעת, אבל כוף אזניך לשמוע שבוזה יתיישבו כל הדקדוקים על נכון.

והנה כבר כתבתי בהקדמת הספר כלל חדש בסיפור התורה, שלפעמים תכלול התורה בפרשה אחת ובסיפור אחד שני ענינים שהיו בזמנים מתחלפים מפני השתוות הענין והסיפור או לכוונה אחרת, והקורא ידמה שהוא סיפור אחד ואינו כן, ... על כן נראה לעניות דעתי ברור, שסיפור הפרשה מ'ויירא ישראל' שהוא פסוק ח' עד 'ויברכם ביום ההוא לאמר' שהוא פסוק כ', כל זה היה באמת תיכף בבואו אחר שאמר אל יוסף 'אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך כי עודך חי'.... כי בלי ספק כשעלה יוסף לקראת אביו גושנה להיראות אליו בפעם הראשונה, לקח יוסף עמו את שני בניו לשמח את אביו גם בהם.. והסמיך הכתוב ברכות אלו שהיה בכאן וברכת הנחלה שברכם קודם מותו, ואמר 'אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי'.

20. פסיקתא רבתי (מדרש שנסדר במאה ה-9, מהדורת איש שלום) פיסקא ג

כיון שהגיע זמנו למות ושמע יוסף שחולה הוא התחיל מהרהר דברים בלבו. .. ר' שמואל בר נחמן אמר חמשה, [1] בניו נולדו במצרים תאמר שמברכם? [2] תאמר שיעשה אותם שבטים? [3] תאמר שיעשה אותי בכור? [4] תאמר שידחה את ראובן מן הבכורה? [5] ועל מה לא נכנסה רחל לקבורה? ... לכך כשהלך אצלו נטל את שני בניו עמו, לכהן שהלך לגורן ונטל את שני בניו עמו להודיע לכל שהן בניו שיש להם חלק כמותו.

ויאמר ליוסף הנה אביך חולה (בראשית מ"ח א') ... והרי כל שבחו של יוסף שהיה מפליג על כבוד אביו ולא נכנס אצלו בכל שעה שאילולי שבאו אחרים ואמרו לו אביו חולה לא היה יודע? אלא להודיעך צדקו שלא רצה להתייחד עם אביו שלא יאמר לו היאך עשו בך אחיך (ומקללים את) [ומקללים, אמר] יוסף אני יודע צדקו של אבא כל דבריו .. [גזירות הן] ... ואני בא לומר שיקללם יקללם ונמצאתי מחריב את כל העולם שלא נברא העולם אלא בשביל השבטים לפיכך לא היה הולך אצל אביו בכל שעה. הנה בנדך יוסף בא אליך ... כיון שראה בניו עמו אמר לו הרי שבע עשרה שנה היית שואל שלומי ולא היו באין אלא עכשיו באו עמך, יודע אני מה בלבך, אם אברך אותם (אני) [איני] עושה דברו של הקדוש ברוך הוא שאמר לי שנים עשר שבטים אני מעמיד ממוך, ואם לא אברכם הרי רע לך, ומברך אני אותם. ולא תהא סבור שמא בשבילך שהאכלת אותי אני מברך אותם אלא כבר אמר לי עד שאני בבית אל לברכם שאמר לי אל שדי נראה אלי בלזו ויאמר אלי הנני מפרך והרביתך ונתתיך לקהל עמים.

21. בראשית רבה (תיאודור-אלבק) כ"ו פרשה צו (פרשת ויחי)

ידעתי בני ידעתי (שם /בראשית/ מח יט) ידעתי מעשה ראובן ובלהה ידעתי מעשה יהודה ותמר, מה אם דברים שלא נתגלו לך נתגלו לי, דברים שנתגלו לך על אחת כמה וכמה, כד מטת שעתיה מהוא אמר אם נא מצאתי חן בעיניך [וגו'] אל נא תקברני במצ'.

22. אברבנאל

...ורז"ל דרשו ידעתי מה שעשו לך אחיך רצה בזה שהיה יוסף מתרעם על יתרון הברכה שעשה אביו לאפרים בחשבו שיקנא בו מנשה הגדול כמו שקנאו בו אחיו הגדולים ממנו בעבור כתונת הפסים שעשה לו אביו ונמשך ממנו מה שנמשך ואביו השיבו ידעתי בני ידעתי מה שעשו לך אחיך מקנאתם אותם אבל עכ"ז עצת י"י לעולם תעמוד ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים.